

‘Wie kent CS-6 eigenlijk nog?’

foto Jeroen Otto

Benno Lagerwey

De Amsterdamse verzetsgroep CS-6 is onverbreekelijk verbonden met sabotage en liquidaties. Geruchtmakend was de aanslag op generaal Seyffardt, voorman van het Nederlandse vrijwilligerslegioen voor het Oostfront. Zomer 1943 werd de groep na infiltratie opgerold. Onlangs verscheen een eerste op zichzelf staande, heldere en overzichtelijke studie over CS-6 en de vele vertakkingen binnen het verzet. Een gesprek met auteur Benno Lagerwey.

Door Enno van der Eerden

De broers Jan Karel en Gideon Boissevain, Gerrit Kastein, Pam Pooters, Jan Verleun, Leo Frijda, Reina Prinsen Geerligts, Hans Katan, Kas de Graaf om er maar enkelen te noemen. Illustere namen die altijd weer opduiken in de geschiedenis van het Nederlandse verzet tijdens de oorlog. Ze maakten allen deel uit van het roemruchte CS-6, een uit de linkse hoek voortkomende verzetsgroep die actief was op vele fronten, van onderduikhulp en vervalsing van persoonsbewijzen tot overvallen op distributiekantoren en andere vormen van gewapend verzet. De meesten overleefden de oorlog niet en werden later herbegraven op de Eerebegraafplaats in Bloemendaal.

Benno Lagerwey (44) – na een universitaire studie werkzaam als docent Engels en sinds 2023 in het taalonderwijs voor statushouders – kwam ze voor het eerst tegen in de pocketreeks *De Bezetting* van Loe de Jong. Een jaar of twaalf was hij toen en het CS-6-verhaal maakte diepe indruk en zou hem nooit meer loslaten. Zeker toen rond 2000 en in de jaren daarna meerdere boeken over de groep verschenen, waaronder biografische portretten van Reina Prinsen Geerligts, Jan Verleun, Gerrit Kastein en recent nog van Leo Frijda en Truus van Lier. In het verlengde daarvan ontdekte Lagerwey dat ook een schrijver als W.F. Hermans een episode uit de CS-6-geschiedenis verwerkt had in zijn novelle

In de mist van het schimmenrijk (boekenweekgeschenk van 1993). Evenals vele jaren eerder al Bert Schierbeek, die enkele leden goed gekend had, in zijn roman *Terreur tegen terreur* (1945). En dan was er ook nog de tweedelige roman *Carnaval der desperado's* (1948) van A.J. Noël de Gaulle, schrijversnaam van Kas de Graaf, een van de weinige CS-6-leden die de oorlog had overleefd.

'In de NIOD-archieven ontdekte ik dat veel zaken in geen enkel boek vermeld waren'

Wat was voor u de aanleiding er zelf een boek over te schrijven?

'Het was die sfeer vol onduidelijkheden die rond die groep hing. Dat intrigeerde me. Oorspronkelijk wilde ik alles wat ik gelezen had verwerken tot een algemeen overzicht van CS-6. Maar toen ik de NIOD-archieven raadpleegde ontdekte ik dat heel veel zaken in geen enkel boek vermeld waren. In het Nationaal Archief en allerlei streekarchieven

en ook in Brussel en Londen kwam ik steeds meer namen tegen van mensen die binnen de groep of in de periferie gewerkt hadden maar nooit ergens genoemd waren. Mijn doel was om na te gaan wat er nog te reconstrueren viel van al die connecties en vertakkingen.'

Over het ontstaan van de naam CS-6 hebben altijd verschillende versies gecirculeerd. Hebt u daarover meer duidelijkheid gekregen?

'Volgens Loe de Jong en ook anderen zou CS-6 verwijzen naar het hoofdkwartier in Corellistraat 6, het adres van de familie Boissevain. Een andere verklaring is Centrum voor Sabotage met meerdere variaties. De bronnen spreken elkaar tegen en ik ben tot de conclusie gekomen dat beide verklaringen waar kunnen zijn. Voor de een was het dit en voor de ander dat. De ware toedracht is waarschijnlijk niet meer te achterhalen.'

Hoe zat het met de naamsbekendheid van de groep, tijdens en na de oorlog?

'Zeker is dat de naam al in de oorlog werd gebruikt. In krantenartikelen over het proces tegen Jan Ver-

Foto C.F. Jansen/collectie Leenheer, Martelhoff Jansen – Stadsarchief Amsterdam

Hoofdkwartier CS-6 in Corellistraat 6, Amsterdam (derde huis van rechts), juni 1941.

leun werd geschreven over de terroristenbende CS-6. Kas de Graaf noemde die naam ook toen hij na aankomst in Londen begin 1944 verhoord werd en zijn succesvolle romans zullen na de oorlog zeker bijgedragen hebben aan de naamsbekendheid. Ook in de tv-serie *De Bezetting* van Lou de Jong vijftien jaar later kwam CS-6 aan de orde. Maar in een bloemlezing uit 1965, *Ik neem het niet!*, stelde samensteller Evert Werkman de suggestieve vraag: wie kent CS-6 eigenlijk nog?’

CS-6 wordt vooral geassocieerd met gewapend verzet en liquidaties. Hebt u een idee van de aantallen?

‘Nee, ik kan wel veel links leggen naar CS-6, maar rond sabotage en liquidaties hangt zo’n dichte mist dat het onmogelijk is dat in getallen te vangen. Maar er valt wel iets te zeggen over het belang van de groep. De aanslag op Seyffardt drong door tot de hoogste geallieerde kringen. Churchill waarschuwde premier Gerbrandy om de Nederlanders niet aan te sporen tot daden die ze duur moesten bekopen. En binnen de nazi-top beschouwde Himmler het als een eerste oorlogsverklaring van het Nederlandse verzet. Dit in tegenstelling tot

bijvoorbeeld overvallen op distributiekantoren, want dat waren regionale aangelegenheden. In dat opzicht vervulde CS-6 een voortrekkersrol. Dergelijke aanslagen zijn naderhand eigenlijk nooit meer uitgevoerd. Bij die aanslag op Rauter [hoogste SS'er in Nederland – red.] is nooit duidelijk geworden of het opzet of een ongeluk was.’

Die uitspraak van Churchill refereert niet alleen aan de consequenties van liquidaties maar ook aan de morele aanvaardbaarheid. Hoe hebt u dat benaderd?

‘Een lastige vraag. Ik kan daarover geen uitspraak doen die geldig is voor iedereen, want ook binnen de groep ontstond daarover discussie. Zelf maak ik een onderverdeling in drie categorieën. De politieke liquidaties van Seyffardt en de zogenaamde gemachtigden van de ‘regering Mussert’ zoals Herman Reydon en Folkert Posthuma. Daarbij kun je je afvragen hoe nodig en urgent die waren. Ze hadden toch in de eerste plaats een symbolische betekenis. In mindere mate geldt dat ook voor een aanslag op een hoge politiefunctaris als Kerlen in Utrecht. Maar het uitschakelen van informanten en infiltranten had wel degelijk zin. Men leefde onder

Foto Politieopname, januari 1943 – Beeldbank WO2-NIOD

In de nacht van 25 op 26 januari 1943 pleegde CS-6 een aanslag op het Amsterdamse Rembrandttheater waar een Duitse bijeenkomst zou plaatsvinden.

een terreurregime met direct gevaar voor onderduikers en verzetsmensen. Een situatie waarin wij ons niet meer kunnen verplaatsen. Zoals we ons ook de groeiende haat niet meer kunnen voorstellen. Natuurlijk zijn er fouten gemaakt. De informatie was beperkt, er was veel wantrouwen, soms terecht, soms onterecht. En dat levert achteraf bezien ongemakkelijke verhalen op. De psychische klappen die mensen opliepen leidden soms tot beslissingen die nu onbegrijpelijk aanvoelen als je vergeet onder welke hoogspanning men leefde.'

'De psychische klappen die mensen opliepen leidden tot beslissingen die nu onbegrijpelijk aanvoelen als je vergeet onder welke hoogspanning men leefde'

Kunt u daar een illustratief voorbeeld van noemen?

'Het verhaal van Theo Verleun, die na de arrestatie van zijn broer Jan zijn greep op de realiteit kwijt raakte. Kas de Graaf had iedereen gewaarschuwd die met Verleun had samengewerkt en was vervolgens met Bob Celosse naar Engeland vertrokken. Toen Celosse een paar maanden later boven Nederland gearachuteerd werd zocht hij onder andere contact met Theo Verleun. Hij had een enorm bedrag van de Nederlandse regering bij zich had om CS-6 nieuw leven in te blazen. Theo vond dat zeer onwaarschijnlijk en vermoedde dat Celosse was 'gedraaid' door de Duitsers. Het werd een obsessie voor hem, het maakte hem paranoïde, totdat hij hoorde dat Celosse gearresteerd was en hij begreep dat het dus wel klopte. Theo is daarna korte tijd ontspoord en heeft dat geld in het uitgaansleven gependeed. Een heftig verhaal. In het boek over Jan Verleun, geschreven door zijn zuster, wordt het niet vermeld, maar ik heb het toch opgeschreven omdat het een beeld geeft van de stress en de continue onzekerheid waarin mensen verkeerden. Hoe ze getraumatiseerd raakten en soms doordraaiden. Na de oorlog moest Theo Verleun vanwege die geldkwestie voor het gerecht verschijnen, maar in het Nationaal Archief kwam ik een verklaring van Kas de Graaf tegen waarin hij stelde dat het beter was hem zijn ontsparingen te vergeven.'

Wat ons tot slot ook brengt op de altijd schimmige rol van Kas de Graaf. Bent u over hem meer te weten gekomen?

'Hij is vaak getypeerd als een onbetrouwbare opschepper en fantast. Ik heb het anders benaderd en onderzocht of er bronnen zijn die zijn lezingen bevestigen. Dan kom je heel veel tegen waaruit blijkt dat hij goed op de hoogte was van de ins en outs van de organisatie. In de naoorlogse Parlementaire Enquête werd hij beschuldigd van NSB-lidmaatschap. Maar op de fiches van Loe de Jong staan notities dat hij in de jaren dertig inderdaad dergelijke sympathieën had gehad maar nooit lid was geweest of antisemitische opvattingen had gehad. Heel veel van het verhaal dat hij in 1944 in Londen vertelde klopt en bijna alles wat ik heb kunnen vinden heeft een basis in de werkelijkheid. Hij had de neiging het aan te dikken, maar dat betekent nog niet dat hij weggezet kan worden als een complete fantast.'

En zo ontstaan de mythes.

'Dat is precies waar ik gaandeweg achtergekomen ben en wat ik gepoogd heb te reconstrueren. Je hebt de mythe en je hebt de werkelijkheid en dat ging veel verder dan alleen de strijd tegen het kwaad, het was veel en veel complexer.'

Benno Lagerwey: *CS-6 – Een reconstructiepoging* (verkrijgbaar via [Amazon.nl](https://www.amazon.nl), € 20,70)